

СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ВІЙНИ

УДК 94(477.6):62.33“1941–1945”

© Олена ТИТАРЕНКО

СТАН УСТАНОВ КУЛЬТУРИ ДОНЕЧЧИНИ В 1943 – 1945 рр.

Характеризується стан установ культури Донеччини в 1943 – 1945 рр. Висвітлено особливості відновлення роботи та характерні риси діяльності театрів, клубів, музеїв, бібліотек після визволення Донеччини від нацистів, роль та значення кінематографа в духовному житті населення краю. Наголошено на тому, що заклади культури виконували не лише дозвільну, а й виховну та ідеологічну функції, особливо важливі в умовах війни.

Ключові слова: Друга світова війна, Донеччина, установи культури, кінематограф, клуби, театри.

Період після визволення України від німецької окупації позначений суттєвими змінами в якості життя населення, зокрема й у духовній сфері. Перебування жителів під іноземною окупацією з її потужною системою ідеологічного впливу, руйнування під час війни традиційної мережі культурно-просвітніх установ зумовили ситуацію, коли однозначно з відбудовою зруйнованої війною економіки для влади життєво важливим стало й відновлення роботи установ культури. Слід зазначити, що процес їхньої відбудови розпочався й активно тривав ще під час війни, упродовж 1943 – 1945 рр., і мав певні, зумовлені і часом визволення, і ступенем руйнувань, і етнодемографічними, і соціально-економічними, і політичними чинниками особливості. Проте, на жаль, ця специфіка на території Донеччини належного висвітлення не набула. У нечисленних наукових публікаціях, що виходили, як правило, до ювілейних дат історії тих чи інших установ культури Донеччини, про їхню роботу в зазначений період згадувалося побіжно і в мажорних тонах, докладного аналізу проблем, пов'язаних із відновленням діяльності закладів культури, не проводилося [1]. Безперечно, це ускладнює розуміння процесу формування світоглядних, ціннісних орієнтирів населення регіону в зазначений період.

З огляду на зазначене вище, метою цієї розвідки є висвітлення діяльності закладів культури Сталінської (нині Донецької) області в 1943 – 1945 рр.

Об'єктом роботи є діючі на той час театри, клуби, кінотеатри, бібліотеки та музеї. Предметом дослідження є характерні риси діяльності установ культури після визволення Донеччини від нацистів і до завершення війни, особливості місця культурологічних інституцій у духовному житті населення краю. Джерельну базу статті становлять матеріали діловодства Державного архіву Донецької області, статистичні дані, періодична преса та усна історія.

При характеристиці чинників впливу на духовний світ населення Донеччини в зазначений період особливий інтерес викликає кінематограф, який і в екстремальних умовах воєнного часу залишався «найважливішим із мистецтв» і, за визнанням відомого західного дослідника кінематографа СРСР та нацистської Німеччини Річарда Тейлора, – «...ідеальною пропагандистською зброєю» [2]. Це обумовлювалося здатністю кінематографа не лише впливати на систему художніх смаків глядача, а й відігравати роль важливого чинника пропаганди.

У період після визволення Донеччини від окупації перед владою постало нагальне завдання нейтралізації нацистської пропаганди, ознайомлення населення з кінофільмами, знятими центральними кіностудіями, українськими кінематографістами, які продовжували свою роботу в евакуації. Відкриття кінотеатрів ставало значною подією не тільки для місцевого населення, котрому повертали улюблений вид мистецтва, а й для влади, що отримувала потужний засіб ідеологічного впливу. Проте налагодження роботи кінотеатрів проходило незадовільними темпами. Так, на Донеччині навесні 1944 р., через рік після визволення, діяло лише близько 120 кіноустановок [3]. Для порівняння: до війни на Донеччині налічувалося 550 таких приладів [4]. Мабуть, усвідомлення проблем саме в цій сфері культурно-просвітньої роботи зумовило ухвалення в 1944 – 1945 рр. постанов партійних органів про кінофікацію райцентрів, поліпшення кінообслуговування трудящих Донбасу, налагодження роботи сільських кіноустановок. Ці документи зобов'язували профспілкові організації, виконками рад трудящих, партійні комітети збільшувати кіномережу, ремонтувати й будувати нові кінотеатри, установлювати режим демонстрації фільмів не менше ніж 15 – 18 днів на місяць [5].

З урахуванням завдань, які стояли перед владою, першочергова увага приділялася демонстрації кінофільмів, знятих під час війни, зокрема таких, як «Чекай на мене», «Секретар райкому», «Два бійці», «Вона захищає Батьківщину», «Веселка», хронікальних та документальних стрічок про героїзм та звиягу воїнів Червоної армії. Демонструвалися й передвоєнні стрічки, які не лише нагадували про довоєнне минуле, а й змальовували образи щасливого майбутнього. Як мешканка м. Сталіно З.А. Чепік згадувала: «І ми замість школи ходили до кіно... Я пам'ятаю «Свинарка та пастух» – ми 6 разів його дивилися... Я не пам'ятаю назви, але в мене залишився і зміст цих фільмів, шматочками, звичайно. Але в будь-якому випадку кожен фільм був представлений так, що з нього можна було б щось добре і гарне взяти» [6].

Можливості кінематографа доповнювалися засобами театрального мистецтва. Початок відновлення театрального життя на Донеччині одразу ж після окупації покладали фронтові бригади, що просувалися разом із наступаючими частинами Червоної армії. А наприкінці 1943 р. – на початку 1944 р. до м. Сталіно вже повернулися евакуйовані в 1941 р. обласні театри. Варто зазначити, що театральним колективам, які поверталися з евакуації або заново створювалися, доводилося починати свою діяльність у важких умовах. Окупанти за час свого перебування у східних областях України, які впродовж 1941 – 1943 рр. були ареною жорстоких боїв, завдали величезної шкоди театральному мистецтву. Вони зруйнували або значно пошкодили театральні приміщення, зокрема й зовсім нові, побудовані перед самою війною, пограбували або знищили театральне обладнання, майно, бібліотеки театрів, інструменти. Вагомим чинником, що визначав психологічний клімат у театральних колективах, стала наявність у них тих акторів, які працювали під час окупації. Подекуди це призводило до напруження в стосунках, звинувачення їх у зрадництві з боку тих, хто повернувся з евакуації. Доволі показовим у цьому плані є приклад балерини з м. Сталіно О.П. Горчакової, про яку в повоєнний час схвально відгукувалися й регіональні, і центральні видання [7]. Їй так і не було надано звання народної артистки УРСР і, очевидно, саме через те, що працювала за окупантів.

Особливу увагу керівні органи звертали на репертуар. Так, організатори наради з питань театрального мистецтва (скликана Комітетом у справах мистецтв УРСР ще до закінчення війни) наголошували на необхідності збільшення вистав із сучасного радянського репертуару. Зважаючи на те, що першими свою діяльність на визволеній території поновили театри Східної України і, зокрема Донеччини, їм судилося на певний час стати піонерами в плані формування добору творів.

Репертуар театрів після повернення з евакуації був позначений певною строкатістю. Це до певної міри пояснювалося тими умовами, у яких довелося поновлювати свою діяльність театральним установам. Характерною в цьому відношенні є історія Сталінського державного драматичного театру імені Артема. Оскільки стаціонарне приміщення було зруйноване, трупі довелося працювати у приміщенні Оперного театру, де було відведено невеличку кімнату для репетицій і підготовки нового репертуару. Театрові було надано право працювати в місті десять днів на місяць у зв'язку з відсутністю власного приміщення, а в інший час колектив мав здійснювати виїзні вистави [8]. Заклад змушений був вести майже мандрівне життя: постійні виїзди, часом за 120 – 150 кілометрів від міста, виступи в холодних, неопалюваних клубах військової пори та залах, не пристосованих для показу вистав; відсутність допоміжних приміщень; часом акторам доводилося перевдягатися в одній холодній кімнатці, поділеній шматком завіси. Брак квартир не дозволяв розширити штат театру до передбачених норм [9]. І навіть за таких умов, згідно з показниками річного звіту за 1944 р., театр щомісяця ставив по 14 вистав і таким чином виконав

план на 107 %. Проте задум щодо показу нових вистав виконано так і не було – театральний колектив зосередився здебільшого на поновленні спектаклів старого репертуару. Це пояснювалося тим, що їх було легше оформити [10]. Зі схожими проблемами зіткнувся і колектив Донецького російського музичного театру – уже підготовлений у 1945 р. до постановки балет «Штраусіана» не було поставлено через нестачу матеріалу для оформлення костюмів [11].

Театри області за час роботи ще до закінчення війни поставили чимало вистав, у яких було відображено бойові та трудові подвиги народу. Так, Сталінський драматичний театр імені Артема поставив п'єсу О. Корнійчука «Місія містера Перкінса в країну більшовиків». Із творів сучасної драматургії особливо великий успіх випав на долю спектаклів «Так і буде» К. Симонова, «Літак запізнюється на добу» Н. Рибак та І. Савченка, «Поєдинок» Тура і Шейніна. Справжньою подією в культурному житті м. Сталіно була поставлена на сцені театру опери та балету до річниці визволення Донеччини від окупантів патріотична опера А. Бородіна «Князь Ігор» [12]. Загалом майже всі ці твори стали ознакою нової театральної традиції, яка характеризувалася героїзацією і, до певної міри, романтизацією війни.

Прикметною рисою роботи театрів під час війни стало те, що порівняно з минулими роками значно знизився рівень музичних вистав. Це пояснювалося відсутністю оркестрів – наявність кількох музикантів ніяк не могла забезпечити відповідного музичного оформлення чи принаймні супроводу окремих вокальних номерів на належному професійному рівні. Однак і за таких умов вони розширювали свій репертуар. Так, у 1944 – 1945 рр. на сцені Сталінського обласного драматичного театру було поставлено 13 вистав [13]. Що стосується виконання плану на 1945 р., то із запланованих 144 спектаклів на сцені театру було показано лише 114 (80 %) [14].

Центральною установою, яка взяла на себе функцію організації концертів, розвитку, популяризації музичного мистецтва, стала Сталінська обласна філармонія. Вона розпочала свою активну діяльність уже наприкінці 1944 р., зосередивши головні зусилля на влаштуванні для населення симфонічних концертів. З метою поширення інформації серед мешканців міста в найбільшій газеті регіону «Социалистический Донбасс» розміщувалися оголошення про розклад проведення таких концертів. Городяни мали змогу ознайомитися з кращими творами російських, українських і західних композиторів. До циклу «Російська симфонічна музика» входили твори Глінки, Чайковського, Римського-Корсакова, Мусоргського та Бородіна. Диригентом оркестру був художній керівник обласної філармонії Борис Векслер.

Один з акцентів у своїй роботі філармонія зробила на виїзній діяльності, що дало змогу суттєво наблизити музичне мистецтво до глядача. Лише впродовж січня – грудня 1945 р. на сценах обласного центру, міст та районних центрів, сіл та селищ Сталінська обласна філармонія поставила 2 000 концертів, із них 700 – на заводах, 500 – на шахтах, 300 – у залізничних клубах, 180 – у колгоспах.

Понад 550 000 глядачів – гірників, металургів, колгоспників, інтелігентів – становила аудиторія філармонії в 1945 р. Десять постійних бригад філармонії працювали у вугільних і сільськогосподарських районах [15].

У процесі відбудови мережі культурних установ у Донбасі вагоме місце відводилося клубам та палацам культури, які мали стати місцем культурно-масової роботи та спілкування людей зі спільними інтересами. Слід зазначити, що для населення ще з довоєнного часу цей інститут організації дозвілля одночасно з кіно та бібліотеками був ледь не найдоступнішим та найдемократичнішим. Так само і для влади клубні установи були дуже зручними аренами не лише для проведення культурно-просвітньої, а й ідеологічної роботи.

Методичними та координаційними центрами клубів виступали обласні будинки народної творчості (у Ворошиловграді Будинок народної творчості відновив свою роботу в листопаді 1943 р., а в м. Сталіно – у квітні 1944 р.). Вони стали місцем організації і проведення урочистостей, концертів гуртків художньої самодіяльності. Особливо наочно роль клубних установ проявилася під час святкування перших роковин визволення Донбасу. У м. Сталіно з цього приводу була проведена олімпіада, яка виявила численні народні таланти. Уже в 1944 р. в Сталінській області зі зруйнованих 14 палаців культури були відбудовані 7, із 384 державних клубів – 224, а з 310 хат-читалень відновили роботу 125. Наприкінці 1944 р. в Сталінській та Ворошиловградській областях у сільській місцевості працювали 568 сільських клубів [16]. Проте й цієї кількості катастрофічно не вистачало (для порівняння: у 1940 р. в сільській місцевості на території цих двох областей налічувалося 1 360 клубних закладів) [17]. Для поліпшення діяльності культурно-освітніх установ у лютому 1945 р. був створений Комітет у справах культурно-освітніх установ при РНК УРСР, який, власне, і здійснював керівництво культурною сферою [18]. Одним із дійових засобів впливу на свідомість людей вважалася гурткова робота – як «...найбільш доступна форма і засіб виховання трудящих» [19].

З перших днів визволення міст та селищ Донеччини у вересні 1943 р. було вжито заходів із метою поновлення роботи бібліотечних установ регіону. Основними труднощами, що перешкоджали їхній ефективній роботі, стали брак приміщень, знищення під час окупації книжкового фонду, який напередодні війни, до речі, був найбільшим з усіх областей України, нестача кваліфікованого персоналу тощо [20]. Зважаючи на те, що книга за умов війни, окрім інших, виконувала ще й ідеологічно-пропагандистську функцію, серед першочергових завдань установ культури ставилося «повсякденне проведення в життя всіх постанов і розпоряджень партії та уряду та всіх рішень місцевих організацій» [21]. Відповідно до схожих своїх першочергових завдань бібліотеки області акцентували увагу на поповненні фонду необхідними книгами, насамперед творами класиків марксизму-ленінізму, книгами про Вітчизняну війну, а також на популяризації їх серед населення.

Практично у всі перші роки після окупації найголовнішою проблемою для бібліотек був дефіцит літератури. Для її вирішення застосовувалися найрізноманітніші заходи. Наприклад, у Красноармійській міській бібліотеці кожен читач, який користувався послугами бібліотеки, мав принести будь-яку художню книгу [22]. Проте більшу ефективність довів збір літератури бібліотекарями й активістами в місцевих жителів. Так, мешканці м. Ясинувата самостійно відновили діяльність місцевої бібліотеки: зібрали понад 1 500 книг, обладнали приміщення. Широкого поширення набуло поповнення бібліотечних фондів за рахунок шефської допомоги, передусім із тих регіонів Радянського Союзу, які не були під окупацією. Так, Ясинуватська бібліотека отримала з м. Горького 1 500 книг, що були зібрані його мешканцями як добровільна допомога [23].

В умовах воєнного часу бібліотеки шукали нові, адекватні прийоми та методи діяльності. Акцент було зроблено на обслуговуванні читачів не стільки шляхом видачі книг на абонемент, скільки на організацію читалень, що (у багатьох випадках через брак відповідних приміщень) не завжди давало змогу охопити тих, хто бажав працювати з книгою. Деякі бібліотеки ставали своєрідними центрами комунікації, місцями, де обговорювалися не лише книжкові новинки, а й нагальні питання суспільно-політичного життя.

Очевидно, з найбільшими труднощами в питанні відновлення роботи зіткнулися музейні заклади. Напередодні війни на території Сталінської області налічувалося 9 музейних закладів, які майже всі були зруйновані під час війни [24]. Невдовзі після визволення області від окупації, згідно з постановою Наркомпросу УРСР у листопаді 1943 р., було ухвалено рішення про заснування Сталінського обласного історичного музею, який мусив стати наступником Сталінського обласного музею революції, зруйнованого під час окупації. За рішенням виконкому облради депутатів трудящих музею надали житлове приміщення з чотирьох кімнат загальною площею 70 кв. м. На жаль, брак джерел, у яких висвітлювалася б діяльність музею за 1944 – 1945 рр., не дають змоги повною мірою реконструювати особливості його роботи впродовж зазначеного періоду. Проте у звіті Сталінського обласного історичного музею за 1947 р. зазначалося, що наявна площа «...перешкоджала створенню повноцінної експозиції, бо вікна та двері в кімнатах не дають змоги розмістити експонати згідно з планом та часто змушують переривати показ теми і переносити її продовження на іншу стіну або до іншої кімнати» [25]. Очевидно, саме тому експозиційна робота музею обмежувалася виставками.

Складною була ситуація і з фондами. Вона загострювалася тим, що переважна більшість експонатів довоєнного музею революції була знищена під час окупації. Лише незначна їхня частина була повернута місцевими жителями. На 1944 р. фонди музею налічували лише близько тисячі експонатів, переважно документів та фотографій, речових експонатів майже не було. У цьому зв'язку слід зазначити, що саме брак виставкових матеріалів став однією з основних

причин, яка перешкоджала діяльності центральних музеїв області й заважала відновленню діяльності музеїв в інших населених пунктах. У радянській історіографії традиційно відповідальність за знищення музеїв покладалася на окупантів, хоча, значною мірою, до загибелі музейних фондів виявилось причетним місцеве населення, яке в умовах війни (ще напередодні окупації нацистами або визволення радянськими військами) розтягнуло, розграбувало цінні культурні надбання. Факти такого роду, які торкалися долі експонатів Святогірського музею, були зафіксовані в доповідній записці відомого археолога М.В. Сибільова [26].

Слід зазначити, що Сталінський історичний музей був не єдиним в області, якому вдалося поновити свою роботу в 1943 – 1945 рр. Незважаючи на труднощі, що постали одразу після визволення міста, доволі швидко відновив свою діяльність Сталінський музей краєзнавства в Маріуполі. Це пояснювалося насамперед тим, що він не перервав своєї роботи навіть під час окупації і був однією з небагатьох функціонуючих установ такого роду в Україні. Розміщення поруч із німецьким військовим шпиталем врятувало музей та його фонди від остаточного знищення, хоча вони суттєво постраждали від дій окупантів [27].

Проте навіть за цих відносно кращих умов перед співробітниками музею постало питання про проведення інвентаризації вцілілих експонатів, а найголовніше – відмови від певних принципів побудови експозиції періоду окупації, «...вилучення з експозиції всіх цитат та текстів... що становлять елементи антимарксистських історичних концепцій» [28]. Серйозною перешкодою для відновлення роботи музею стала та обставина, що дехто з його співробітників, побоюючись звинувачувань з боку органів НКВС у колаборації (в період нацистської окупації місцевий музей був одним з осередків націоналістичного підпілля), залишив місто. Принаймні один із музейних працівників, доволі відомий краєзнавець Донеччини М. Фененко, був репресований [29]. І навіть за цих умов музей виконував доволі значний обсяг роботи, передусім популяризаторської. Складнощі зі здійсненням фондової та експозиційної роботи, брак висококваліфікованих кадрів, відповідних приміщень, експонатів зумовили те, що до 1950-х рр. музейні установи в м. Сталіно та м. Маріуполі були єдиними, що функціонували на території області [30].

Попри значні зусилля, спрямовані на поновлення роботи культурно-просвітніх установ, пріоритетом усе ж залишалася діяльність клубів, кінотеатрів, бібліотек, орієнтованих на масового споживача. Значною мірою це пояснювалося суто прагматичними міркуваннями (зумовленими соціально-економічними факторами), передусім необхідністю створення сприятливих умов для роботи на промислових підприємствах, необхідністю мінімізації дезертирства (яке набуло масового характеру) з місць праці, якомога швидшої адаптації до нових місць та умов праці мобілізованих на відбудовні роботи в Донбасі, переважно сільських жителів [31].

Загалом період 1943 – 1945 рр. став часом, коли влада в своєму прагненні нормалізувати життя населення й водночас створити інструмент ідеологічного впливу зробила певні кроки на шляху до відновлення системи закладів культури на Донеччині. Хронічними проблемами, які доводилося долати в процесі налагодження їх повноцінної роботи, стали брак приміщень, необхідного обладнання, театрального реквізиту, літератури, відсутність кваліфікованих кадрів, надмірна ідеологізація в роботі, яка перешкождала реалізації гуманістичних принципів культури та мистецтва. Проте в цілому заклади культури, і особливо кінематограф, бібліотеки, клубні установи, популяризуючи патріотичні образи і вчинки, зуміли виконати свою мобілізуючу функцію. Вони не лише полегшили владі проведення необхідної освітньо-виховної та ідеологічної роботи, а й змогли, незважаючи на певні обмеження, викликані війною, створити можливості для організації та проведення дозвілля населенням.

Джерела та література:

1. Гусинський Г.О. Музеї Донеччини / Г.О. Гусинський // Український історичний журнал. – 1967. – № 11. – С. 89 – 92; Ляшенко Г.П. Успіхи культурного будівництва в Донбасі в післявоєнні роки 1943 – 1945 рр. / Г.П. Ляшенко. – Донецьк: Б.в., 1968; Кулик О.О. Донецький обласний український музично-драматичний театр імені Артема / О.О. Кулик. – К.: Мистецтво, 1987; Филатова В.П. Страницы истории Донецкого областного краеведческого музея / В.П. Филатова // Літопис Донбасу: краєзнавчий збірник. Випуск II. Ювілейний. – Донецьк: Донбас, 1994. – С. 7 – 11; Бровар О.В. Розвиток мережі культурно-мистецьких установ у шахтарських містах Донбасу: 1943 – 1964 / О.В. Бровар // Історичні і політологічні дослідження. – 2009. – № 2(42). – С. 174 – 181 та ін.
2. Taylor Richard. Film propaganda. Soviet Russia and Nazi Germany / Richard Taylor. – Groom Helm London, Bartnes & Noble Books New York, 1979. – P. 31.
3. Донецкая область в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1945 гг.): [Сб. докум. и материалов / Ред.кол.: Клерфон Е.Д. (отв. ред.) и др.; сост.: Лебедев В.И. (отв. сост.) и др.]. – Донецк: Донбас, 1980. – С. 258.
4. Народное хозяйство Донецкой области. Статистический сборник / [общ. ред. Н.Г. Пономарева]. – Донецк: Донбас, 1981. – С. 130.
5. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу: в 3 т. – К.: Політвидав України, 1969. – Т. 3. – 1969. – С. 263.
6. Інтерв'ю із Чепік З.А., 1929 р.н. Транскрибований аудіозапис (м. Донецьк, 5 травня 2015 р.) // Особистий архів автора.
7. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. Р. 6802. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 4.
8. Кулик О.О. Вказана праця. – С. 44.
9. ДАДО. – Ф. Р. 6403. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 73.
10. Там само. – Арк. 48, 129.
11. Там само. – Ф. Р. 6417. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 33.
12. Горчакова Е.П. Размышления в затянувшемся антракте / Е.П. Горчакова. – Донецк: Изд-во Дон. орг-ии Союза писателей Украины, 1998. – С. 34.
13. Театральная энциклопедия. Т. 5. / [гл. ред. П.А. Марков]. – М.: Государственное научное издательство «Советская энциклопедия», 1967. – Стб. 473.
14. ДАДО. – Ф. Р. 6417. – Оп. 1. – Спр. 7. – Арк. 8, 12.

15. Социалистический Донбасс. – 1945. – 16 дек.
16. Ляшенко Г.П. Вказана праця. – С. 61.
17. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР: стат. зб. – К.: Статистика, 1973. – С. 240.
18. Ляшенко Г.П. Вказана праця. – С. 60.
19. ДАДО. – Ф. Р. 4981. – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 39.
20. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР. – С. 220.
21. ДАДО. – Ф. Р. 5381. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 1.
22. Там само. – Спр. 9. – Арк. 1 – 3.
23. Там само. – Спр. 10. – Арк. 2 – 3.
24. Гусинський Г.О. Вказана праця. – С. 89.
25. ДАДО. – Ф. Р. 6790. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1.
26. Косикова Е.В. Деятельность Н.В. Сибилева по спасению музейных ценностей Донетчины в годы Великой Отечественной войны / Е.В. Косикова // Донбасс и Приазовье: проблемы социального, национального и духовного развития. Тезисы докладов Международной научно-практической конференции, г. Мариуполь, 26 – 27 мая 1993 г. – Мариуполь, Б.и., 1993. – С. 99 – 101.
27. Яруцький Л. Кальміуська паланка / Л. Яруцький. – Мариуполь, 1995. – С. 94.
28. ДАДО. – Ф. Р. 6446. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 14.
29. Захарова Г. Мариупольская трагедия / Г. Захарова. – Мариуполь: предприятие «Приазовский рабочий», 2000. – С. 109 – 116.
30. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР: стат. зб. – К.: Статистика, 1973. – С. 280.
31. Алфьоров М.А. Міграційні процеси та їх вплив на соціально-економічний розвиток Донбасу (1939 – 1959 рр.) / М.А. Алфьоров. – Донецьк: Український культурологічний центр, Донецьке відділення Наукового товариства ім. Шевченка, 2008. – С. 67.

© Елена ТИТАРЕНКО

СОСТОЯНИЕ УЧРЕЖДЕНИЙ КУЛЬТУРЫ ДОНЕТЧИНЫ В 1943 – 1945 гг.

Характеризуется состояние учреждений культуры Донетчины в 1943 – 1945 гг. Освещены особенности восстановления работы и характерные черты деятельности театров, клубов, музеев, библиотек после освобождения Донетчины от нацистов, роль и значение кинематографа в духовной жизни населения края. Акцентировано внимание на том, что учреждения культуры выполняли функцию не только организации досуга, но и воспитательную, а также идеологическую функции, особенно важные в условиях войны.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Донетчина, учреждения культуры, кинематограф, клубы, театры.

© *Olena TYTARENKO*

STATE CULTURAL INSTITUTIONS OF DONETSK REGION IN 1943 – 1945

In the article the condition of cultural institutions of Donetsk region at 1943 – 1945 is describe. The peculiarities of restoration the work and the characteristics of the activities of theaters, clubs, museums, libraries of Donetsk region after the liberation from the Nazis, the role of cinema in the spiritual life of the population of the region are highlighted. The fact that the cultural institutions were implemented not only the function of leisure, but also educational and ideological functions, especially important in the conditions of war, are emphasized.

Keywords: *World War II, Donetsk region, cultural institutions, cinema, clubs, theaters.*